

AGNIESZKA PODPORA

<https://orcid.org/0000-0002-0102-7219>

Uniwersytet Jagielloński

agnieszka.podpora@uj.edu.pl

DOROTA GOŁUCH

<https://orcid.org/0000-0003-4737-0095>

Uniwersytet w Cardiff

goluchD@cardiff.ac.uk

ROLA PRZEKŁADU W BUDOWANIU NARRACJI W MIEJSCACH PAMIĘCI HOLOKAUSTU W POLSCE

WSTĘPNE WNIOSKI Z BADANIA PILOTAŻOWEGO W PAŃSTWOWYM MUZEUM AUSCHWITZ-BIRKENAU I DALSZE PERSPEKTYWY¹

Abstract

Translation and the Meaning-making in Holocaust Memorial Museums in Poland: Preliminary Results from a Pilot Study in the Auschwitz-Birkenau Museum and Plans for Further Research

The article discusses our ongoing research into the role of translation in shaping the narratives that Holocaust memorial museums in Poland present to hundreds of thousands of international visitors every year. Positioning our work at the intersection of Holocaust studies, memory studies and research on museum translation, we demonstrate a pressing need for a better understanding of the translational processes which, we argue, are vital to the work and mission of Holocaust memorials. In the article, we outline the research questions, sources and methods of our pilot study *Translation in Holocaust Memorial Museums and Negotiation of Memories: A Study of the Auschwitz-Birkenau Museum*

¹ Badanie finansowane ze środków The British Academy/Leverhulme Small Research Grant numer SG2122\210656: *Translation in Holocaust Memorial Museums and Negotiation of Memories: A Study of the Auschwitz-Birkenau Museum* (Przekład w muzeach Holokaustu i renegocjacje pamięci: Muzeum Auschwitz-Birkenau).

(funded by a British Academy/Leverhulme Small Research Grant). We also discuss preliminary findings, which are based on thirty-four interviews with curators and guides from the Auschwitz-Birkenau Museum, as well as an initial exhibition analysis. In particular, we demonstrate that the Museum employs a two-pronged translation strategy to reach international visitors. The strategy involves trilingual – Polish, English and Hebrew – displays of key museum texts, on the one hand, and, on the other hand, a uniquely multilingual provision of live guided tours, in which guides-educators translate the Museum's core narrative into over twenty languages. Overall, we show that translation, in its different guises, mediates and co-creates that core narrative, contributing to the complex processes of shaping the memory of the Holocaust and the Nazi atrocities during World War Two. We conclude by mapping out our plans for further research, which include working with other institutions (notably the State Museum at Majdanek and the Museum and Memorial in Sobibór), as well as conducting visitor studies in the partner institutions.

Keywords: translation, Holocaust memorial museums, Auschwitz-Birkenau, museum narratives, memory, Poland

Słowa kluczowe: tłumaczenie, muzea i miejsca pamięci Holokaustu, były obozy Zagłady, Auschwitz-Birkenau, narracje muzealne, pamięć, Polska

Miejsca pamięci byłych obozów koncentracyjnych i Zagłady są centralnymi ośrodkami pamięci i edukacji o nazistowskich zbrodniach dokonanych podczas drugiej wojny światowej, przyciągając wraz z upływem czasu coraz liczniejsze grupy odwiedzających, także spoza Europy i Ameryki Północnej. Dotyczy to również ośrodków na terenie Polski – Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau od początku XXI wieku odnotowywało stały wzrost liczby odwiedzających, która przed pandemią, w roku 2019, sięgnęła 2 320 000 osób, z czego co najmniej 1 185 000 stanowili goście spoza Polski. Ostatnie dwa lata pokazały zaś, że tendencje te są kontynuowane także po spadkach frekwencyjnych związanych z pandemią². Oznacza to, że duża część odwiedzających tego typu placówki odbiera ich przekaz w tłumaczeniu. Dlatego wydaje się kluczowe, by zrozumieć, jaką rolę odgrywa przekład w budowaniu i recepcji narracji muzealnej, a także jak wpływa na jej interpretację przez odbiorców. Prowadzone przez nas badania mają na celu przyjrzenie się temu, w jaki sposób wielojęzyczność

² Por. dane o frekwencji podawane w sprawozdaniach rocznych publikowanych na stronie internetowej Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau: <https://www.auschwitz.org/muzeum/sprawozdania-roczne/> (25.11.2024).

polских miejsc pamięci o Holokauście i niemieckich zbrodniach podczas II wojny światowej bierze udział w kształtowaniu i odbiorze znaczeń, leżących u podstaw ich przekazu historycznego i memorialnego. Pytamy także o to, jakie miejsce zajmuje przekład w politykach tych instytucji w odniesieniu do projektowania wystaw, działań edukacyjnych oraz rzecznictwa.

Przekład w muzeach Holokaustu – *terra incognita*

Nasze badania, czerpiące z dorobku studiów nad Zagładą, badań pamięci kulturowej oraz dociekań przekładoznawczych, szczególnie w kontekście muzealnym i memorialnym, dotyczą obszaru na ich przecięciu. Obszar ten dotąd nie stał się przedmiotem wielu analiz. Autorzy z kręgu *Holocaust studies* i *memory studies* dobitnie wykazali, że miejsca pamięci o Zagładzie mogą mieć różne znaczenia w zależności od kontekstu kulturowego, politycznego, a nawet przestrzennego i przyrodniczego, oraz konkretnych praktyk wystawienniczych i społecznych (np. Young 1993; Huener 2003; Kucia 2005; Marcuse 2008; Małczyński 2018), a także że znaczenia tych miejsc współtworzą odwiedzający (np. Reynolds 2018; Pastor 2022; Popescu 2023). Jednocześnie, mimo świadomości międzynarodowego i globalizującego się charakteru procesów memorialnych, badania te zazwyczaj nie odnoszą się do wielojęzkowości opisywanych miejsc pamięci, a przekład nie jest w podejmowanych analizach przedmiotem dyskusji. Dopiero rozkwitający w ostatnich dekadach nurt badań nad przekładem w kontekście pamięci przyniósł uznanie istotności tłumaczenia, polityk językowych oraz kulturowych procesów translacji dla tego, jak postrzegamy i konstruujemy przeszłość (np. Brownlie 2016; Deane-Cox, Spiessens 2022; Jünke, Schyns 2024). W odniesieniu do Holokaustu tendencje te pozwoliły zwrócić uwagę na to, że rzeczywistość Zagłady miała charakter wielojęzkowy, a także dostrzec udział procesów o charakterze translacyjnym w kształtowaniu naszego jej rozumienia (np. Tryuk 2012; Pollin-Galay 2018; Davies 2022), niejednokrotnie dowodząc, że krytyczne badania uwzględniające przekład mogą fundamentalnie zmienić lub podważyć niektóre z rozpoznań głęboko zakorzenionych w dyskursie o Zagładzie³. Tym niemniej uwzględniające przekład i poddające go krytycznej analizie badania nad Zagładą skupiają

³ Zob. np. numer specjalny „Przekładańca”, poświęcony przekładowi wypowiedzi polskich świadków występujących w filmie Clauda Lanzmanna *Shoah*, szczególnie tekst Romy

się jak dotąd głównie na świadectwach i literaturze (np. Seidman 2006; Głowacka 2014; Boase-Beier i in. 2017; Davies 2018), w niewielkim zaś stopniu na analizie narracji muzeów i miejsc pamięci. Z kolei intensywnie rozwijane w ostatnim czasie studia nad muzeami jako przestrzeniami tłumaczenia (np. Neather 2020; Decroupet, Mertens 2024), choć często zwracają się w stronę miejsc upamiętniających konflikty i wydarzenia o charakterze traumatycznym (np. Deganutti, Parish, i Rowley 2018; Kim 2020), nie objęły jeszcze oglądem muzeów i miejsc pamięci Holocaustu⁴.

W to niezbadane jeszcze miejsce na styku wymienionych, nakładających się na siebie obszarów, wpisuje się nasze pilotażowe badanie poświęcone roli, jaką przekład i strategie tłumaczeniowe odgrywają w realizacji misji edukacyjnej i polityki memorialnej w Państwowym Muzeum Auschwitz-Birkenau. Projekt obejmuje z jednej strony dokumentację i analizę wystawy stałej pod kątem obecności i znaczenia wielojęzyczności w konstruowaniu przekazu muzealnego – zarówno w odniesieniu do tekstów w obrębie samej ekspozycji, jak i narracji towarzyszących, z których korzystają zwiedzający (oprowadzanie przewodnickie, wielojęzyczneprzewodniki i inne publikacje). Zarazem, podążając za rozwojem badań nad funkcjonowaniem przekładu w sektorze utrzymywania i udostępniania dziedzictwa kulturowego (np. Deane-Cox, Côme 2022), ważne miejsce przyznajemy także pogłębionym wywiadam z pracownikami, tłumaczami i przewodnikami muzeum. Trzydzieści cztery rozmowy, które udało nam się dotąd przeprowadzić, dają wgląd nie tylko w kulisy procesu powstawania tłumaczeń na potrzeby muzeum, lecz także w to, jak przekład jest praktykowany i problematyzowany w różnych obszarach muzealnej działalności, co z kolei przekłada się na konkretne realizacje w przestrzeni zwiedzania. Badanie uzupełnia ograniczona zakresowo kwerenda archiwalna, mająca na celu prześledzenie ewolucji podejścia do przekładu oraz jego realizacji, obowiązującego w muzeum na przestrzeni lat.

Sendyki na temat znaczenia tego typu badań dla konceptualizacji roli polskich świadków Zagłady (2019).

⁴ Wyjątek stanowią tu prace Marty Palecznej (2019; 2021) na temat przekładu ustnego w Muzeum Auschwitz-Birkenau.

Tłumaczenie Zagłady w Muzeum Auschwitz-Birkenau

Choć realizacja projektu jeszcze nie dobiegła końca, wstępne wnioski z przeprowadzonych dotąd badań zdają się potwierdzać naszą wyjściową hipotezę, że przekład jest istotnym elementem współkształtującym nie tylko wystawę, ale i całość przekazu kierowanego przez Muzeum Auschwitz-Birkenau do międzynarodowego grona zwiedzających. Poniżej prezentujemy zarys strategii tłumaczeniowej muzeum, który opracowaliśmy na podstawie wywiadów oraz badań w terenie. Jeśli chodzi o źródła, przed nami jeszcze pogłębiona analiza tekstualna przekładów obecnych na wystawie oraz angielskich i hebrajskich przewodników drukowanych. Mamy nadzieję, że dzięki ukazaniu sposobów oddawania konkretnych treści w innych językach i ich prezentowania zwiedzającym rzuci ona światło na kulturowe procesy konstruowania pamięci Zagłady i II wojny światowej. Mimo że, jak piszemy w dalszej części, za przekład przekazu muzealnego uważamy też narrację przewodnicką, w naszym badaniu ze względów logistycznych nie uwzględniamy systematycznego śledzenia jej zawartości, a jedynie wnioski uzyskane z rozmów z przewodnikami.

Praktyka użycia wielu języków do budowania narracji w Muzeum Auschwitz-Birkenau składa się na, jak myślimy, dwutorową strategię tłumaczeniową prowadzoną przez tę instytucję. Owa dwutorowość wynika przede wszystkim z funkcji, jaką przekład spełnia w mechanice zwiedzania oraz z jego znaczenia dla polityki komunikacyjnej muzeum. Jej pierwszym filarem jest zasadnicza i bardzo widoczna, choć nie wszędzie jeszcze wprowadzona, trójjęzyczność obecna w przestrzeni muzeum. Treści pojawiające się w części ekspozycyjnej na terenie byłego obozu macierzystego i w budynku tzw. „sauny” w Auschwitz II-Birkenau, a także tablice w terenie i komunikaty informacyjne udostępnia się jednocześnie po polsku, angielsku i hebrajsku. Teksty te mają za zadanie dostarczyć niezbędnych informacji i opisów faktów, objaśnić kontekst historyczny oglądanych obiektów oraz udzielić zwiedzającym praktycznych bądź topograficznych wskazówek. W nielicznych przypadkach treści obecne na wystawie wiążą się ze sobą, głównie w obrębie danej sali czy części ekspozycji, jednak – generalnie rzecz biorąc – nie przedstawiają żadnej całościowej narracji, umożliwiającej odwiedzającym interpretację historii i znaczenia miejsca, w którym się znaleźli. Jak wskazują wywiady, tekst wystawy Muzeum Auschwitz-Birkenau i scenariusze oprowadzań powstają po polsku, a następnie tłumaczone są

na dwa główne języki obce: angielski i hebrajski⁵. Wybór ten ma wymiar odpowiednio praktyczny i symboliczny. Kulturowa hegemonia angielskiego wymusza niejako jego zastosowanie wszędzie tam, gdzie ważne jest dotarcie z komunikatem do możliwie jak największej liczby osób. Tłumaczenia na hebrajski z kolei do jakiegoś stopnia również służą w ten sposób gościom z Izraela, którzy stanowią jedną z najliczniejszych grup odwiedzających muzeum. Jednak w praktyce grupy te często posiadają własny program zwiedzania oraz przewodnika, przez co rzadko korzystają z treści obecnych na miejscu. Z naszych rozmów z pracownikami muzeum wynika, że obecność hebrajskiego w muzeum ma głównie wymiar symboliczny i można ją interpretować jako gest nakierowany na upamiętnienie ofiar Zagłady.

Ze względu na swoją specyfikę powyższe przejawy wielojęzyczności w Muzeum Auschwitz-Birkenau określiłybyśmy jako reprezentujące przekład statyczny – stale obecny na wystawie i zmieniany jedynie w razie konieczności dokonania znaczących modyfikacji, wynikających np. z przyrostu wiedzy historycznej lub wymiany całej ekspozycji, co dzieje się stopniowo w związku z montażem nowej wystawy stałej⁶. Równolegle w muzeum realizowane są jednak przekłady cechujące się większym dynamizmem i wariantowością, które widziałybyśmy jako stanowiące drugi filar strategii tłumaczeniowej muzeum. Są to przede wszystkim oferowane w ponad dwudziestu językach oprowadzania przewodnickie, a także, w mniejszym stopniu, występujące obecnie w dwudziestu wersjach językowych i zmienianie co jakiś czas, książkowe przewodniki po wystawie, przeznaczone dla zwiedzających indywidualnie. Przekłady drugiego filaru odróżnia od tych opisanych wcześniej o wiele większa dynamika, zarówno jeśli chodzi o dostępność szerokiej oferty językowej (regulowanej do pewnego stopnia popytem i podażą), jak i – zwłaszcza w przypadku oprowadzania⁷ – kształt

⁵ Wyjątek stanowią tzw. „wystawy narodowe” – stałe ekspozycje stworzone przez instytucje reprezentujące kraje lub wspólnoty, z których wywodziły się ofiary, w porozumieniu z muzeum. Teksty tych wystaw powstawały w językach danych krajów czy wspólnot i były tłumaczone na polski i angielski.

⁶ <https://www.auschwitz.org/muzeum/aktualnosci/nowa-wystawa-glowna-muzeum-rozpozecie-prac-w-blokach-8-i-9-nad-ekspozycja-o-losach-wieczniow-obozu-,2460.html> (25.11.2024).

⁷ Jeśli chodzi o przewodniki książkowe, przeprowadzone przez Dorotę Gołuch niepublikowane badanie dwóch wydań poprzedniego przewodnika autorstwa Kazimierza Smolenia (*Informator*, wyd. 3. z 1982 r. i wyd. 4. z 1991 r.) i jego tłumaczenia na angielski autorstwa Stephena Lee z 1993 r. istotnie wskazuje na pewną dynamikę treści, a zwłaszcza środków ekspresji. Natomiast angielski przekład obecnego przewodnika z tekstami Jarosława

prezentowanej narracji. Ta, jak wiemy z przeprowadzonych wywiadów, podlega modyfikacjom w większym stopniu niż przekład obecny na wystawie, a wynikają one nie tylko ze zmieniających się potrzeb komunikacyjnych muzeum, lecz również ze zmieniających się norm i preferencji językowych odbiorców, np. w odniesieniu do określeń sprawców czy nazw grup ofiar.

O innym charakterze przekładu stosowanego w narracji przewodnickiej oraz w drukowanych przewodnikach po wystawie decyduje przede wszystkim rola, jaką odgrywają one w budowaniu przekazu muzeum, a także wiążące się z nią cele komunikacyjne instytucji, co z kolei przekłada się na odmienne oczekiwania wobec tych tłumaczeń. Oprowadzanie, stanowiące wiodącą formę prezentacji wystawy Muzeum Auschwitz-Birkenau, a także przewodniki książkowe dla odwiedzających indywidualnie mają za zadanie dostarczyć gościom nadrzędnej narracji potrzebnej do zrozumienia przekazu muzeum, której, jak wspomnieliśmy wcześniej, nie zapewniają obecne na wystawie trójjęzyczne teksty. W rozmowach z nami pracownicy muzeum wielokrotnie podkreślali, że przez wzgląd na wagę oraz emocjonalny ładunek treści przekazywanych w miejscu pamięci narracja ta powinna być podana odwiedzającym w ich ojczystym lub dobrze im znanym języku – tak, by jak najmniej czynników stało na drodze do przyswojenia niełatwej ze swej istoty problematyki. Stąd dostępność tak wielu wersji językowych oprowadzań i książkowych przewodników, które w dużym stopniu kształtują wymowę wystawy i *de facto* również przekaz Muzeum Auschwitz-Birkenau. Ponadto z naszych wywiadów wynika, że pracownicy kreujący instytucjonalną politykę komunikacyjną zdają sobie sprawę z fundamentalnej roli przekładu w efektywnym przekazywaniu przesłania muzeum odbiorcom z całego świata, różniącym się między sobą wiedzą historyczną, perspektywami pamięciowymi, jak również specyfiką językowego obrazu przeszłości, obowiązującego w poszczególnych wspólnotach. To dlatego, jak myślimy, w przypadku narracji składających się na drugi filar strategii przekładowej muzeum dopuszcza się dużo większą wariantywność przekazu, wynikającą z potrzeby dostosowania tłumaczeń do wiedzy i ram poznawczych odbiorców.

Ze wszystkich wymienionych powyżej typów tłumaczonej narracji muzealnej to przekaz przewodnicki wydaje nam się kluczowy dla kształtowania

Mensfelta (2015), wykonany przez Williama Branda (2016), stanowi dość ściśle odwzwierciedlenie treści oryginału, jednocześnie oferując czytelnikom idiomatyczny język i podstawowe dostosowanie do kontekstu docelowego.

interpretacji wystawy u większości odwiedzających. Wynika to z obowiązującej w Muzeum Auschwitz-Birkenau polityki uprzywilejowania zwiedzania z edukatorem w stosunku do wizyt indywidualnych, które w sezonie letnim mogą się odbywać jedynie po południu. Polityka ta ufundowana jest na związanych bezpośrednio z charakterem miejsca podstawach aksjologicznych. Jak niejednokrotnie podkreślał dyrektor Piotr Cywiński, przekaz Muzeum Auschwitz-Birkenau to nie tylko historia, lecz także ogólnoludzkie przesłanie, które – jak przyjmuje się w instytucji – najlepiej komunikować w dialogu i kontakcie międzyludzkim⁸. Stąd centralna rola oprowadzania na żywo i brak w muzeum powszechnych obecnie przewodników audio⁹. Stawiając na taką formę przekazu, muzeum godzi się na rezygnację z całkowitej kontroli nad własną narracją. Co więcej, nadając jej wagę przekazu nie tylko informacyjnego, ale i etycznego, oczekuje takiego jej dostosowania do potrzeb odbiorców, by odgrywała rolę platformy porozumienia i refleksji na tematy fundamentalne. Dokonana analiza zebranego materiału, szczególnie zaś wywiadów, wskazuje, że tego rodzaju dostosowanie zachodzi w narracji przewodnickiej, traktowanej przez nas jako swoisty rodzaj niedomkniętego tłumaczenia narracji muzealnej na inne języki. Tłumaczenia, które jest jednocześnie ścisłe – bo obwarowane określonymi wymaganiami instytucjonalnymi – oraz wolne, bo podlegające treściowej i językowej adaptacji.

W praktyce adaptacja ta, dokonywana przez obcojęzycznych przewodników muzeum, znajduje wyraz zarówno w samym przygotowaniu brzmienia opowieści o byłym obozie Auschwitz-Birkenau, jak i w takim doborze i opracowaniu treści, które w ich ocenie najlepiej trafią do osób z danego kręgu kulturowego. Jeśli chodzi o językowy kształt oprowadzań, tworzą go sami przewodnicy na podstawie literatury przedmiotu, a także przekazanych na szkoleniu i w trakcie egzaminu przewodnickiego informacji po polsku, które następnie tłumaczą na język obcy, posiłkując się w miarę możliwości wydanymi przez muzeum publikacjami obcojęzycznymi, słownikami oraz doświadczeniem starszych kolegów. Wywiady mówią nam również, że do pewnego stopnia wpływa nań kontakt z odwiedzającymi, którzy jako rodzimi

⁸ <https://www.auschwitz.org/muzeum/aktualnosci/w-tym-szczegolnym-miejsku-czlowiek-musi-spotkac-czlowieka-dokument-o-przewodnikach-miejsca-pamieci-,2275.html> (25.11.2024).

⁹ Ciekawą, wprowadzoną po pandemii nową formą zwiedzania Muzeum Auschwitz-Birkenau jest oprowadzanie on-line prowadzone przez przewodników na miejscu za pomocą specjalnej aplikacji, głównie po polsku, niemiecku i angielsku: <https://www.auschwitz.org/zwiedzanie/zwiedzanie-online-z-przewodnikiem-dla-osob-indywidualnych/> (dostęp 25.11.2024).

użytkownicy demonstrują lub sugerują pewne rozwiązania językowe. Na treściową adaptację przekazu przewodników składają się – oprócz specyfiki narracji mówionej i czynników charakteryzujących oprowadzanie ustne w ogóle, czyli np. okoliczności, osobistych preferencji, specyfiki danej grupy odbiorców i otwarcia na interaktywność sytuacji – konkretne zabiegi dopasowania treści przekazu muzeum tak, by jak najbardziej ułatwić zrozumienie trudnej historii oraz identyfikację z etycznym przesłaniem z niej płynącym. Budowanie pożądanej przez instytucję płaszczyzny porozumienia wymaga od przewodników dopasowania przekładu do innego rodzaju wiedzy bazowej i pamięciowych perspektyw odwiedzających z innych kręgów językowych i kulturowych. Wzbogacają więc oni swoje opowieści o dodatkowe objaśnienia ułatwiające zrozumienie kontekstu, czy o relacje byłych więźniów z danego kręgu językowego, a także starają się uwzględnić odniesienia do historii II wojny światowej, widzianej z różnych perspektyw geograficznych. W wypadku narracji przewodnickiej w Muzeum Auschwitz-Birkenau można zatem mówić o przekładzie zarówno międzyjęzykowym, jak i wewnątrzjęzykowym, w obrębie takich działań przekładowych jak dobór, dopasowanie i opakowanie treści składających się na przekaz muzeum.

Naszkicowane powyżej wstępne rozpoznania prezentują tylko część realizowanych przez nas w ramach projektu kierunków badań. O roli przekładu w budowaniu narracji Muzeum Auschwitz-Birkenau, a także innych miejsc pamięci Zagłady, decydują bowiem nie tylko sposoby jego przejawiania się i konkretne realizacje, lecz również kontekst działań tłumaczeniowych, zarówno w sensie instytucjonalnym, jak i politycznym. Dlatego staramy się wnikać w sam proces dokonywania tłumaczeń dla muzeum oraz prześledzenie praktykowanej w nim polityki przekładowej, szczególnie w kluczowym momencie, jakim jest zmiana wystawy stałej, funkcjonującej z niewielkimi modyfikacjami od lat 50. ubiegłego wieku. Zdajemy sobie również sprawę, że nawet tak ikoniczna i obecna na arenie międzynarodowej placówka jak Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau podlega krajowej polityce historycznej, a prezentowany w niej przekaz jest z konieczności uwarunkowany polską narracją o historii i lokalnymi dyskursami memorialnymi. Stąd na dalszych etapach porównawczych analiz tekstów muzealnych oraz wywiadów szczególną uwagę zwrócimy na to, czy i w jaki sposób przekład zmienia źródłowe znaczenia i perspektywy pamięciowe zawarte w polskojęzycznym przekazie muzeum, a także co o tym decyduje.

Dotychczasowe prace badawcze skłoniły nas także do poszerzenia spojrzenia o dwa dodatkowe obszary. Po pierwsze, żeby zweryfikować nasze

interpretacje znaczenia przekładu w budowaniu przekazu muzealnego, jak również samo założenie, że przekład wpływa na doświadczenie i wiedzę odwiedzających, chciałybyśmy poznać perspektywę odbiorców. Po drugie, jeśli wziąć pod uwagę z wielu względów szczególnie status Muzeum Auschwitz-Birkenau we współczesnym krajobrazie memorialnym w Polsce i na świecie, ważna wydaje nam się również możliwość porównania stosowanych w nim strategii i praktyk przekładowych z tymi obecnymi w miejscach pamięci o innej skali, charakterystyce wystawy i okolicznościach działalności, co pozwoliłoby nam uogólnić wnioski. Dlatego w planach mamy badanie odwiedzających za pomocą półotwartych ankiet w różnych językach oraz włączenie do oglądu miejsc pamięci na Majdanku i w Sobiborze. Mamy nadzieję, że dzięki temu będziemy mogli lepiej zrozumieć, w jaki sposób tłumaczenie oraz towarzyszące mu procesy biorą udział w konstruowaniu i przetwarzaniu znaczeń konstytutywnych dla społecznych wyobrażeń o przeszłości. Nasze badania rozwijamy wiedzione przekonaniem, że włączenie namysłu nad przekładem do dyskusji o muzeach Holokaustu pozwoli na uzyskanie pełniejszego obrazu roli, jaką instytucje te odgrywają w kształtowaniu i podtrzymywaniu pamięci o Zagładzie – szczególnie dziś, gdy ostatni naoczni świadkowie historii odchodzą.

Bibliografia

- Boase-Beier Jean, Andrea Hammel, Peter Davies, Marion Winters (eds.) 2017. *Translating Holocaust Lives*, London: Bloomsbury.
- Brownlie Siobhan 2016. *Mapping Memory in Translation*, London: Palgrave Macmillan UK, <https://doi.org/10.1057/9781137408952>.
- Davies Peter 2018. *Witness Between Languages: The Translation of Holocaust Testimonies in Context*. Rochester, New York: Camden House, <https://doi.org/10.1017/9781787442153>.
- Davies Peter 2022. „The Interpreter of Horrors”: *The Interpreter Wera Kapkajew at the First Frankfurt Auschwitz Trial (1963–1965)*, „Interpreting and Society” 2(1), s. 32–54, <https://doi.org/10.1177/27523810211062686>.
- Deane-Cox Sharon, Anneleen Spiessens (eds.) 2022. *The Routledge Handbook of Translation and Memory*, Abingdon–New York: Routledge.
- Deane-Cox Sharon, Côme Pauline 2022. *Heritage Interpretation(s): Remembering, Translating, and Utilizing the Past*, w: *The Routledge Handbook of Translation and Memory*, S. Deane-Cox, A. Spiessens (eds.), Abingdon–New York: Routledge, s. 186–208.

- Decroupet Sophie, Irmak Mertens (eds.) 2024. *Museums as Spaces of Cultural Translation and Transfer*, „Babel: International Journal of Translation” 70(1), s. 593–614.
- Deganutti Marianna, Parish Nina, Rowley Eleanor 2018. *Representing Multilingual Difficult History: Voices of the First World War in the Kobarid Museum (Slovenia) and the Historial de la Grande Guerre (France)*, “Journal of Specialised Translation” 29, s. 63–80.
- Głowacka Dorota 2014. *Wieża Babel. Świadectwa Holokaustu a etyka przekładu*, przeł. Z. Ziemann. „Przekładaniec” 29, s. 229–55.
- Huener Jonathan 2003. *Auschwitz, Poland, and the Politics of Commemoration, 1945–1979*, Athens: Ohio University Press.
- Jünke Claudia, Schyns Désirée (eds.) 2024. *Translating Memories of Violent Pasts: Memory Studies and Translation Studies in Dialogue*, New York: Routledge.
- Kim Kyung Hye 2020. *Museum Translation as a Political Act: Narrative Engagement for Affective Experiences in the War and Women’s Human Rights Museum in Seoul*, „Museum Management and Curatorship” (5), s. 551–66. <https://doi.org/10.1080/09647775.2020.1812104>.
- Kucia Marek 2005. *Auschwitz jako fakt społeczny. Historia, współczesność i świadomość społeczna KL Auschwitz w Polsce*, Kraków: Universitas.
- Małczyński Jacek 2018. *Krajobrazy zagłady. Perspektywa historii środowiskowej*, Warszawa: IBL PAN.
- Marcuse Harold 2008. *Legacies of Dachau. The Uses and Abuses of a Concentration Camp, 1933–2001*, Santa Barbara: University of California.
- Mensfelt Jarosław, *The Auschwitz-Birkenau Memorial. A Guidebook*, tłum. W. Brand, Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau, 2020.
- Neather Robert 2020. *Museums as Translation Zones*, w: *The Routledge Handbook of Translation and Globalization*, London: Routledge, s. 306–319, <https://doi.org/10.4324/9781003121848-25>.
- Palczna Marta 2019. *Przekład ustny w Państwowym Muzeum Auschwitz-Birkenau. Warunki pracy, problemy i profil tłumacza*, „Politeja” 16 3(60), s. 167–182, <https://doi.org/10.12797/Politeja.16.2019.60.11>.
- Palczna Marta 2021. *Słownictwo obozowe w przekładzie ustnym na terenie Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau w opiniach tłumaczy i hiszpańskojęzycznych zwiedzających*, „Między Oryginałem a Przekładem” 27 (4/54), s. 117–36. <https://doi.org/10.12797/MOaP.27.2021.54.07>.
- Pastor Doreen 2022. *Tourism and Memory: Visitor Experiences of the Nazi and GDR Past*, London: Routledge.
- Pollin-Galay Hannah 2018. *Ecologies of Witnessing: Language, Place, and Holocaust Testimony*, New Haven: Yale University Press.
- Popescu Diana (ed.) 2023. *Visitor Experience at Holocaust Memorials and Museums*, London–New York: Routledge.
- Reynolds Daniel P. 2018. *Postcards from Auschwitz: Holocaust Tourism and the Meaning of Remembrance*, New York: NYU Press.
- Seidman Naomi 2006. *Faithful Renderings: Jewish-Christian Difference and the Politics of Translation*, Chicago: University of Chicago Press.

- Sendyka Roma 2019. *Naturellement. O wariantach mowy świadków zagłady w Shoah Claude'a Lanzmanna*, „Przekładaniec” 38, s. 7–26.
- Smoleń Kazimierz, *State Museum in Oświęcim: Auschwitz Birkenau: Guide-book*, tłum. S. Lee, Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau, 1993.
- Tryuk Małgorzata 2012. „Ty nic nie mów, ja będę tłumaczył”. *O etyce w tłumaczeniu ustnym*, Warszawa: WUW.
- Young James E. 1993. *The Texture of Memory: Holocaust Memorials and Meaning*, New Haven: Yale University Press.